

УДК 378.4.091.113.093.5:94(092)"1946/1966"

А.Г. Філінюк

**Ректорська діяльність І.С. Зеленюка у Кам'янці--
Подільському: післявоєнні зрушення і осучаснення
державного педагогічного інституту (1946–1966 рр.)**

В статті на основі аналізу та осмислення комплексу джерел і літератури охарактеризовано майже 20-літню багатогранну діяльність директора (ректора) Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту Івана Степановича Зеленюка, що залишила визначний слід на скрижалях його історії. Зауважено, що посаду директора він обійняв у січні 1947 р. в умовах цілковитої відсутності належної навчально-матеріальної бази та кваліфікованого професорсько-викладацького складу, що пояснюється майже повною втратою викладачів, величезними руйнуваннями й матеріальними збитками в період Другої світової війни, а також виділенням мізерних коштів на їхнє подолання. До того ж, винятково складною була морально-політична обстановка в країні, викликана новою хвилею культу особи Сталіна і насадженням ідеологічних догм й тотального контролю за громадянами та посиленням наступу сталінізму на українську духовність і культуру.

Підкреслено, що новий керівник відразу ж визначив пріоритетні напрямки функціонування закладу й спрямував на їхню реалізацію статус депутата Верховної Ради СРСР, силу авторитету і багатий досвід управлінської і громадської діяльності. Завдяки особливій турботі про фахове зростання і низці вжитих заходів щодо стимулювання викладачів до складання екзаменів кандидатського мінімуму, навчання в аспірантурі, творчих відпусток, тривалого стажування тощо протягом 1940–60-х рр. було збільшено в 5 разів кількість викладачів і сформовано згуртований, працьовитий, високопрофесійний колектив, у складі якого були 2 доктори наук, професори і близько 40 кандидатів наук, доцентів. Головними критеріями в роботі з викладачами були рівень кваліфікації, добросовісність, здатність і вміння працювати з людьми, систематично вдосконалювати науково-теоретичний і методичний рівень. Роботу в колективі І. С. Зеленюк завжди вибудовував так, щоб кожний працівник мав для користі справи свободу вибору дій і засобів. Важливими були створення в колективі здорового морально-психологічного клімату, формування відносин на довірі, виявлення ініціативи і готовності працівників брати на себе відповідальність.

Важливі зміни відбулися в структурі закладу. Історичний, мовно-літературний і фізико-математичний факультети доповнили факультети фізичного виховання, підготовки вчителів початкових класів і загальнонауковий. Ключовим стало перетворення в 1948 р. учительського інституту в педагогічний із 4-річним терміном навчання.

Наголошено, що ректор найбільшу увагу приділяв розвитку та розбудові навчально-матеріальної бази інституту. Його багатолітніми зусиллями в 1949 р. інститут отримав 3-поверхове приміщення в Старому місті, у 1953 – стадіон прикордонників, у 1956 р. поповнився 2-поверховим будинком із флігелем по вул. Гагаріна, 47, в 1963 – реконструйованим і добудованим приміщенням університету по вул. Московській, 61, лабораторією електротехніки і машинним залом. У 1947–1948 рр. був повернутий 4-поверховий гуртожиток по вул. Ленінградській, 64 і в січні 1966 р. збудований студентський гуртожиток по Проспекту Леніна.

Охарактеризовано І. С. Зеленока як талановитого керівника, що вміло й професійно займався викладацькою та науково-дослідною роботою. Його лекції і семінарські заняття як старшого викладача, доцента, завідувача кафедри історії СРСР і УРСР з провідних навчальних дисциплін відзначалися глибиною наукової розробки, високим ідейно-теоретичним рівнем і сприймалися з великим інтересом. Він подавав особистий приклад у науковій діяльності, одним із перших захистивши кандидатську дисертацію й здобувши вчене звання доцента, дослідника історії та краєзнавства.

Обґрунтовано висновок, що за 20-літню ректорську діяльність І. С. Зеленока відбулись істотні післявоєнні зрушення і справжнє осягнення державного педагогічного інституту.

Ключові слова: Іван Степанович Зеленок, директор, ректор, Кам'янець-Подільський учительський інститут, державний педагогічний інститут, професорсько-викладацький склад, навчально-матеріальна база, факультети, спеціальності, наукова діяльність.

Підготовка та відзначення 22 жовтня 2018 р. столітнього ювілею Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка закономірно актуалізує проблематику його поступу, в тому числі й питання про місце в розвитку закладу вищої освіти ректорів, які в різні часи та епохи управляли штурвалом й з урахуванням завдань і суспільно-політичних запитів та впливів вносили в історію академічного колективу важливі аспекти своєї керівної діяльності. Адже відомо, що авторитет і славу будь-якому колективу закладу

вищої освіти приносять його лідери, професори, відомі вчені, котрі своєю звитяжною працею розв'язували і розв'язують найскладніші організаційно-управлінські, навчально-методичні, науково-дослідні та культурно-виховні завдання. В цьому важко переоцінити участь багаторічного ректора І. С. Зеленюка, за каденції якого були закладені надійний фундамент розвитку інституту та повернення щодо нього історичної справедливості й для перетворення в національний університет.

До постаті І. С. Зеленюка зверталосся чимало дослідників, зокрема Л. В. Баженов, О. М. Завальнюк, О. Б. Комарницький, А. О. Копилов, С. А. Копилов, В. С. Прокопчук, В. С. Степанков, А. Г. Філінюк і багато інших. Йому навіть присвячено великий науковий нарис автора цієї розвідки. Проте минають роки, з'являються нові публікації та документи, що спонукає до їх осмислення та відповідних узагальнень. Однак варто знати не тільки й не стільки біографію чи формулярні дані справді легендарного ректора, але й внутрішній і зовнішній світи, громадське та культурне обличчя, особисті, родинні, фамільні, суспільні відносини, зв'язки, впливи, осередки, з якими він був так чи інакше пов'язаний, його задуми і ідеї, з якими він жив.

Звісно, що в рамках однієї наукової розвідки охопити багатогранну та складну мозаїку багатолітнього керівництва закладом одного з найбільш яскравих і колоритних особистостей ректорів Івана Степановича Зеленюка неможливо. Враховуючи обмежені можливості однієї розвідки, метою статті є спроба осмислити та розкрити найбільш важливі аспекти його ректорської кар'єри, які залишили визначний слід на скрижалях історії університету, котрі проявилися в його вагомих післявоєнних зрушеннях та осучасненні протягом 1946–1966 рр.

Передусім, підкреслимо, що ми виходимо з того, що біографічний світ людини є нелінійною структурою, котра уможливило утворення цілості її життя з її цінностями, мотивацією, метою й сенсом існування. Біографічний світ і багатогранне життя І. С. Зеленюка було наповнене та переплетене багатьма поліпичними, ідеологічними й культурними світами зі своєю драматургією, думками, почуттями, багатьма вчинками, рішучими діями, вирішальними подіями й розмаїттям оточення. Коли Івану Степановичу довірили Кам'янець-Подільський державний педагогічний інститут йому виповнилося лише 37 років, але за плечами були великий досвід керівної діяльності і не літа життєва мудрість. Він був міцної будови, трохи вище середнього зросту з досить красивими рисами обличчя, високим і широким лобом, допитливим й майже завжди приємно усміхненими

очима. Підкреслена ошатність та акуратність свідчили про його організованість і цілеспрямованість. Але чи не найголовнішими у його характеристиці були володіння державним розумом, велика життєва енергія, стратегічне мислення, розуміння й усвідомлення завдань освітньо-виховної та наукової діяльності. Визначальними рисами нового керівника виступали також винятково висока працездатність і цілеспрямованість, великі організаторські здібності та досвід, чесність і скромність, ширість і відкритість, порядність і справедливість, чуйність і душевна доброта. Життєвим кредо керівника закладу вищої освіти слугували такі алгоритми, як: досконале знання дорученої справи, сумлінне служіння вищій педагогічній освіті, тепле та щире ставитися до людей, примноження добрих справ, озброєння викладачів і студентів найновішими знаннями, кращим досвідом новаторів, високою духовністю й глибинною інтелігентністю, виявлення можливостей для творення добра та подолання будь-яких труднощів і перешкод.

Втім, початок управлінської кар'єри І. С. Зеленюка в інституті співпав із черговою хвилею культу особи Сталіна, поверненням репресивно-мобілізаційного стилю керівництва та розгортанням кампанії щодо насадження ідеологічних догм, організації тотального контролю за особою та суспільством і посилення наступу сталінізму на українську духовність, що передбачала остаточне знищення українських національних ідеалів і цінностей. Однак, керівництво держави і республіки усвідомлювало потребу просвіти населення для її суспільного розвитку, проте робило це з ідеологічних цілей, продукуючи в майбутніх фахівців радянську свідомість. На порядку денному гостро постало забезпечення результативної роботи інституту [55, с.142].

В цьому відношенні надії та сподівання влади поклалися на директора, який належав до генерації керівників, від початку і до кінця сформованих партійно-радянською системою. Власне, саме призначення І. С. Зеленюка на посаду директора Кам'янець-Подільського учительського інституту було санкціоновано затвердженням на засіданні оргбюро ЦК КП(б)У від 8 січня 1947 р. [54, с.307]. У центрі небезпідставно очікували, що з його приходом вектор розвитку колективу буде повністю прогнозованим й що своєю міцною рукою він буде утверджувати потрібний порядок і соціально-психологічний клімат за вимогами жданівських постанов й настанов ЦК КП(б)У. Такі довіра та аванс не лише утримували в покорі шойно витісненого на периферію політичного життя випробуваного і досвідченого працівника з мандатом депутата Верховної Ради СРСР, а

й у черговий раз міцно прив'язували його до владних структур. Чітко визначені настанови, межі та напрямки діяльності скоували ініціативу та можливості як самого керівника, так і очоленого ним колективу. Зрештою, всю свою діяльність він вибудовував із перспективою, а знання, розум, волю та енергію спрямовував на пошук шляхів і генерування зусиль на розв'язання назрілих завдань. Опинившись в кріслі директора інституту й будучи професійним істориком після закінчення з відзнакою Чернівецького державного університету, І. С. Зеленюк майже відразу визначив головні напрямки своєї діяльності й всіма своїми діями домагався, щоб у колективі працювали справжні професіонали з найвищим рівнем інтелекту і знань, підвищеним почуттям обов'язку і всіма формами роботи забезпечували належну якість навчально-виховного процесу. В цьому знаходив розуміння у колективі, моральну, матеріальну та певну фінансову підтримку з боку державних і місцевих органів влади [54, с.88, 305].

Керівництво інститутом І. С. Зеленюку довелося починати в умовах повної відсутності власної навчально-матеріальної бази, кваліфікованого професорсько-викладацького складу і напрацьованої системи підготовки фахівців. Зумовлювалося це величезними людськими втратами і матеріальними збитками, завданими Другою світовою війною та німецько-фашистською окупацією країни. За 2,5 роки післявоєнної відбудови залікувати важкі рани війни в колективі було неможливо. Будинок по вулиці Московській (нині – І. Огієнка), ще перебував у руїнах, вчинених гітлерівцями при відступі під натиском радянських військ [47, с.84], а в будівлі на Польських фільварках, де перед війною функціонував інститут, діяла школа № 3. Інститут розміщувався в 19 з 34 кімнатах корпусу середньої школи № 8 по вулиці Шевченка, 22, переобладнаної наприкінці 30-х рр. під військові потреби. Спроби післявоєнного директора інституту В. А. Валігури та його наступника В. М. Беліцького не змінили ситуацію до кращого. Під час війни було втрачено майже весь викладацький склад інституту. З довоєнних працівників до викладацької праці приступило лише кілька осіб, зокрема М. М. Магден і П. А. Цикра. До того ж, мізерні кошти з державного бюджету не дозволяли налагодити належну підготовку учительських кадрів в інституті. Докорінно поліпшити стан справ закладу міг лише сильний і досвідчений керівник. На щастя, інституту повезло на такого очільника. Відповідно до наказу заступника міністра освіти УРСР № 195 від 24 січня 1947 р. ним став І. С. Зеленюк [54, с.85, 86].

Як переконує аналіз джерел, щойно призначений директор багато часу та енергії витрачав на обґрунтування, переконування і

відвоювання перед місцевими та центральними партійними й радянськими органами потреби у виділенні істотно більшого обсягу коштів і приміщень, в яких можна було б організувати належну роботу колективу інституту. Для цього сповна використовував статус депутата Верховної Ради СРСР, силу авторитету і досвід керівної діяльності. Обґрунтовані листи за підписом керівника, а окремі – і секретаря парторганізації інституту, неодноразово адресувалися першому секретареві ЦК КП(б)У, голові Ради Міністрів УРСР тощо, а найбільше – Міністерству освіти України. І треба віддати належне, численні звернення поволі таки робили свою справу.

Одним із пріоритетів директора стало формування висококваліфікованого, працездатного колективу викладачів, покликаного здійснювати ґрунтовну підготовку вчительських кадрів. Він виходив з того, що вищий навчальний заклад без викладачів вищої кваліфікації – докторів і кандидатів наук, професорів і доцентів не може розвиватися, а тим більше мати перспективу. Натомість, створення викладацького корпусу зі значною питомою вагою працівників із науковими ступенями і вченими званнями було неможливим без розгортання науково-дослідної роботи. Тому кадрові питання розв'язував у поєднанні з організацією наукової діяльності. На той час колектив викладачів складався з 28 осіб, третина з яких мала університетську освіту. У їх числі з моменту відновлення роботи інституту працювало 7 викладачів, із 1945 р. – 12 і з початку 1946–1947 навчального року – 9 викладачів. Стаж роботи у вищих навчальних закладах у більш як половини викладачів становив менше 5 років. Серед негативних явищ давала про себе знати їх плинність, яка особливо дошкуляла при одночасному збільшенні контингенту студентів. Якщо упродовж 1947 р. на посади викладачів було прийнято 12 осіб, то звільнення склали майже 18 % [4, арк.1-2, 10-11]. Єдиним в інституті викладачем із науковим ступенем кандидат був фізико-математичних наук, доцент В. М. Коновалов, який за наказом заступника наркома освіти УРСР з серпня 1944 р. очолював в інституті кафедру фізики і математики [23, арк.2, 3]. Крім того, вчене звання старшого нового співробітника мав завідувач кафедри історії І. Ф. Слизький [41, с.469].

У цих умовах директору доводилося не тільки займатися пошуком і відбором висококваліфікованих науково-педагогічних працівників, а й докладати величезних зусиль задля їх закріплення в колективі. Їх підбір директор здійснював кількома шляхами передусім, роблячи обґрунтовані заяви в Міністерство освіти УРСР з проханнями:

- а) направити до інституту аспірантів або кращих випускників

університетів; б) безпосередньо запрошуючи на викладацьку роботу досвідчених педагогів, а також в) залишаючи на посадах викладачів обдарованих випускників. Технологічно робилося це таким чином. Щоразу, в ході збільшення контингенту студентів, а відтак зростання потреби у викладацьких кадрах наприкінці навчального року директор офіційно звертався у вищі керівні органи влади і управління з проханнями направити на роботу до інституту висококваліфікованих фахівців. У першу чергу, це стосувалося заміщення вакантних посад завідувачів кафедр, яких в умовах Кам'янець-Подільського підібрати майже неможливо [1, арк.35]. Потрібно віддати належне тому факту, що 40–60-ті рр. стали досить плідними в формуванні викладацького складу високопрофесійними, енергійними і працьовитими кадрами. Першим у розпорядження інституту на посаду завідувача кафедри марксизму-ленінізму Міністерство вищої освіти СРСР в грудні 1947 р. відрядило доцента М. Я. Слезка. В червні колектив поповнила викладач фізичної культури Л. М. Ляпустіна, в серпні – викладачі основ марксизму-ленінізму І. П. Лебедев, педагогіки І. Ю. Ігнатенко і математики Б. В. Мелентьев, у вересні – давньої історії П. А. Трень, протягом жовтня – російської літератури Т. А. Бабіна і В. І. Тищенко, у листопаді – російської мови М. А. Чернишенко [25, арк. 1-2, 3]. З усіх, хто приступив до роботи, лише Б. В. Мелентьев закінчив асистентуру Харківського державного університету, тобто мав певну викладацьку підготовку з геометрії. До того ж, наказом заступника міністра освіти УРСР єдиного кандидата фізико-математичних наук, доцента В. М. Коновалова перевели у Вінницький учительський інститут [23, арк.23].

І все таки знаковою подією 1947 р. в діяльності інституту став перший після війни успішний захист викладачем зарубіжної літератури Є. М. Гінзбург кандидатської дисертації [40, с.95]. З 1948 р. намітилася тенденція стабілізації щодо кількості та якості викладачів. Замість звільненого доцента М. Я. Слезка, за направленням Міністерства освіти УРСР та запрошенням директора в інституті почав працювати кандидат фізико-математичних наук, депутат Верховної Ради СРСР В. Я. Горошко [25, арк.23; 8, арк.2]. Завдяки цьому, на кінець року число викладачів із науковими ступенями і вченими званнями зросло до 3 осіб.

Певною знаковою подією стало перетворення учительського інституту в педагогічний і затвердження І. С. Зеленюка наказом Міністра вищої освіти СРСР його очільником [53, с.308]. За перший рік функціонування інституту в новому статусі кадровий склад поповнив кандидат історичних наук К. В. Маренко [9, арк.1]. На умовах погодинної оплати нормативний курс з анатомії і фізіології

людини читав кандидат біологічних наук Г. М. Литвиненко, [17, арк.2, 10]. Завдяки цьому кількість викладачів вищої кваліфікації зросла до 5 осіб, а якісний показник підвищився до 17,2 %.

Упродовж 1948–1961 рр. за направленнями Міністерства освіти УРСР в інститут прибуло 11 випускників асисентури і аспірантури [21, арк.6, 11; 29, арк.5]. Це поліпшило теоретичний рівень викладацького складу і створювало потенціальні можливості для істотного зростання частки викладачів із науковими ступенями. Безумовно, щоб реалізувати його, потрібна була велика робота директора, його заступників, завідувачів кафедрами і головне самих викладачів. На клопотання директора галузеве Міністерство направило на викладацьку роботу в інститут випускників Київського, Харківського, Чернівецького та інших університетів України, серед них – спеціалістів з математики – Ю. Л. Берлянда, В. П. Росо та В. Г. Тихого, російської мови – М. Я. Брицина, філософії – К. С. Константинова і А. А. Грицюка, фізкультури – Т. Д. Кидалову, психології – М. М. Саковську, всесвітньої історії – А. О. Копилова, філософії та естетики – І. П. Юришинця та інших. Тоді ж на запрошення директора на викладацьку роботу в інститут прибули фахівець російської літератури А. В. Шандер [48, с.63] і математик І. К. Загинайло [18, арк.8]. Вслід за цим до викладацької діяльності приступили запрошені фахівці англійської мови – Є. Й. Розенштейн, української мови – К. С. Баченко, української літератури – П. І. Свідер, математики – І. К. Загинайло, російської мови – Г. М. Краєвська, М. Я. Брицин і О. І. Брицина, археології – кандидат історичних наук І. С. Винокур, біології – кандидат біологічних наук Н. Г. Литовченко, всесвітньої історії – кандидат історичних наук Г. І. Яворський, Р. П. Ростікус і Ю. Н. Скринник, філософії – І. Й. Козак та О. С. Маруняк, фізичної культури – Б. М. Сазонов, А. С. Данілов, В. Г. Козловський і В. М. Качур. Таке поповнення заклало надійний фундамент формування кандидатів наук.

Проявляючи турботу про фахове зростання викладачів, І. С. Зеленюк виявляв особливу увагу до створення умов для підготовки й складання ними іспитів кандидатського мінімуму. На перших порах у списку таких викладачів, крім самого директора, було 12 осіб, зокрема І. Ю. Гнатенко, Ф. Г. Кравченко, І. П. Лебедев, І. М. Малішук, Б. О. Мелентьев, А. С. Степанов, П. О. Трень, П. А. Цикра тощо [18, арк.517]. Приміром, протягом першої половини 50-х рр. відрядженнях для складання кандидатських іспитів неодноразово отримували Є. М. Гінзбург, В. Д. Демиденко, Е. Ф. Єлінецький, Ф. Г. Кравченко, І. Я. Малішук [54, с.94], К. В. Маренко, М. Г. Поготовко, М. Й. Семиліт, І.

Ф. Слизький, М. О. Чернишенко], асистент М. Я. Брицин [26, арк.260], В. І. Тищенко [16, арк.120] та інші викладачі. Практика наукових відряджень продовжувалась і в наступні роки.

Зрозуміло, що кількох наукових відряджень для написання кандидатських дисертацій було недостатньо. Для цього ректор запровадив творчі відпустки і відповідно зменшив академічне навантаження для викладачів, які займалися дисертаційними дослідженнями [18, арк.11]. Надаючи особливого значення формуванню професорсько-викладацького складу вищої кваліфікації, у першій половині 60-х рр. ректор надав творчі відпустки 37 викладачам [33]. Брав місячні відпустки й сам керівник для роботи з джерелами по кандидатській дисертації і монографії в Центральному державному історичному архіві у Києві та Державному архіві Чернівецької області [22, арк.4, 8, 26, 43, 49; 14, арк.352].

Слід підкреслити, що більшість викладачів інституту, направлених на навчання в аспірантуру університетів та інститутів України, успішно захистили кандидатські дисертації. Серед них були А. А. Грицюк, О. М. Жук, І. Й. Козак і К. С. Константинов, І. Ю. Гнатенко, В. П. Житкевич, І. В. Івах та багато інших членів колективу. Для підвищення теоретичного та методичного рівня викладацького складу також практикувалося направлення на дворічні вищі педагогічні курси іноземних і тривалі курси підвищення кваліфікації [2, арк.2] в Інституті підвищення кваліфікації Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка, з яким було налагоджено ділове науково-методичне співробітництво [13, арк.124].

Одночасно на запрошення ректора в інституті викладацький склад поповнили кандидати наук П. Ф. Лаптін, Г. Н. Литвиненко, Л. О. Манакін, Г. С. Роздимаха, М. М. Хмелінський, Г. І. Яворський. Однак у зв'язку із загальним збільшенням викладачів до 47 осіб і переїздом за сімейними обставинами у Харків кандидата фізико-математичних наук В. Я. Горошка, їх частка з науковими ступенями і вченими званнями зросла лише до 19,1 %. Між тим, у 1951 р. кандидатську захистив В. І. Тищенко. Істотне прирощення кандидатів наук дав 1952 р. Особистий приклад у захисті дисертації подав сам І. С. Зеленюк, успішно завершивши навчання в заочній аспірантурі Київського університету ім. Т. Г. Шевченка [54, с.310]. Майже одночасно ступінь кандидата психологічних наук здобув Е. Ф. Єлінецький. Їх ряди також поповнив викладач П. С. Шилохвіст.

Доволі успішними на кандидатів наук стали 1953–1954 рр., впродовж яких свої дисертації захистили О. О. Бойко, І. Ф. Слизький, А. Г. Ткачук і Д. М. Цимбалюк. У 1953 р. викладацький корпус

поповнила кандидат філологічних наук Є. І. Королькова. Щоправда, по хворобі і пенсію вийшов кандидат історичних наук К. В. Маренко, в 1954 р. за власним бажанням звільнився кандидат історичних наук П. С. Шилохвіст, а за несерйозне ставлення до виконання обов'язків і зловживання спиртними напоями був звільнений Г. І. Яворський. Між тим, естафету захисту кандидатських дисертацій у 1955 р. продовжили Л. О. Бондарев і М. Я. Брицин. Членом колективу став кандидат філологічних наук Ц. Ю. Сокрутенко. Загалом, оскільки кількість викладачів збільшилася до 88, а кандидатів наук – до 17 осіб, їх частка на кінець 1955 р. підвищилася всього на 0,2 % – до 19,3 %. До кінця 50-х рр. науковий ступінь кандидата наук здобули О. І. Брицина, В. М. Голев, К. С. Заблоцька-Баценко, Ф. Г. Кравченко, М. Д. Чернушенко [4, арк.1-2], М. Цимбалюк [54, с.112]. У 1956–1958 рр. на викладацьку роботу в інститут прибули: кандидат медичних наук, доцент Г. П. Антошечкін, кандидат історичних наук М. Д. Березовчук і кандидат педагогічних наук І. Г. Оплаканський. Образно кажучи, інститутський корабель хоч і набирав швидкість повільно, але набувши певного її рівня, рухався цілеспрямовано в заданому його керманичем напрямі. Упродовж 1961–1966 рр. ступені кандидатів наук здобули І Ф. Александра, І. Ю. Гнатенко, В. П. Житкевич, І. В. Івах, І. Д. Коломієць, К. С. Константинов, Г. М. Краєвська, Д. І. Марченко, Ф. А. Петляк, А. Ф. Роздобудько, П. І. Свідер, М. А. Скорський, Ю. Н. Скринник, О. Д. Степенко, М. П. Стефанцев, Ф. Щербина. Ряди викладачів поповнила нова група: кандидати історичних наук, доценти Л. А. Коваленко, Р. П. Ростікус, І. С. Винокур [37, с.71], О. Ф. Осетров [28, арк.12]; кандидати філологічних наук С. І. Білецький і Ф. Я. Серєда (1965 р.) [30, арк.12], кандидат біологічних наук Н. Г. Литовченко [52, с.287] та кандидат економічних наук С. М. Давидчук [27, арк.3].

Подією загальноукраїнського масштабу став перший в історії навчального закладу успішний захист у 1965 р. докторської дисертації завідувачем кафедри загальної історії доцентом Л. А. Коваленком [58, с.9]. Цим в інституті було започатковано якісно вищий рівень кадрового забезпечення. Тим більше, що з початку 60-х рр. для завершення докторських дисертацій ректор практикував переведення викладачів на посаду наукового співробітника. Першим у 1962 р. її обійняв доцент кафедри російської мови і літератури М. Я. Брицин [14, арк.138]. Логічним завершенням його наукових студій стало подання в 1966 р. докторської дисертації до захисту [36, с.584], хоч сам захист відбувся трохи пізніше. Ще 4 кандидатські дисертації, зокрема С. Є. Вайнтруба [38, с.56], А. А. Грицюка [39, с.112], Н. Я. Грипас [53, с.91], А. О. Копилова були захищені вже на початку 1967 р.

У 1947–1966 рр. загальна кількість викладачів збільшилася з 28 до 147 осіб або майже в 5 разів. За цей час число науково-педагогічних працівників з науковими ступеннями і вченими званнями зросло до 35 осіб, а їх частка – до 23,8 %. Поліпшенню якісного складу викладачів сприяло те, що лише в 1961–1966 рр. викладачами інституту було захищено 1 докторську і [54, с.98] 18 кандидатських дисертацій, а загалом упродовж 1947–1966 рр. – 1 докторську і 37 кандидатських дисертацій. Крім того, протягом зазначеного періоду в числі направлених і запрошених на викладацьку роботу в інституті стало працювати понад 25 кандидатів наук. Як результат, через 10 років керівництва І. С. Зеленюка інститут став одним із кращих в Україні [32] і ці позиції він міцно утримував у подальшому.

Предметом його особливої уваги був підбір кандидатів на керівні посади. У цій ділянці він передусім робив акцент на професіоналізмі, масштабності мислення та відданості довірених справ. І треба віддати йому належне за вмільй і майже безпомилковий добір достойних людей для керівництва головними напрямками та структурними підрозділами закладу. Ознайомившись зі станом справ у інституті і добре вивчивши ділові та професійні якості підлеглих, влітку 1947 р. він призначив своїм заступником з науково-навчальної частини досвідченого працівника вищої школи М. М. Магдена, який до війни працював викладачем інституту, мужньо захищав Вітчизну в роки війни у діючій армії [31, арк.2], а, повернувшись з фронту, відновив викладацьку діяльність й керував історичним факультетом і кафедрою педагогіки. Очоливши напрям, він чітко і виважено здійснював керівництво дорученим напрямком, з усією відповідальністю опікувався створенням й налагодженням діяльності навчальних кабінетів, поповненням навчально-матеріальної бази необхідним обладнанням, а головне цілеспрямовано займався організацією навчального процесу [3, арк.48, 85].

На початку вересня 1948 р. замість, звільненого навчання за віком і станом здоров'я М. Ю. Короля, за рекомендацією керівника інституту посаду його заступника із заочного навчання обійняв М. Г. Фещук. Маючи досвід практичної роботи в освітній сфері і достеменно володіючи її проблемами, він з головою занурився у розв'язання завдань докорінного поліпшення постановки та організації підготовки педагогічних працівників через заочну форму навчання. Адже на порядку денному стояла низка питань, у тому числі збільшення контингенту студентів-заочників, розширення спектру спеціальностей, створення в Хмельницькому, Волочиську, Старокостянтинові, Чермерівцях і Шепетівці консульпунктів, на базі яких надавалась

кваліфікована навчально-методична допомога студентам-заочникам у міжсесійний період тощо. З його приходом були істотно зміцнені зв'язки з відділами освіти, налагоджені контакти з більшістю шкіл, у яких відчувалася найбільш гостро потреба в педагогічних фахівцях. Завдяки вжитим заходам вдалось підняти престиж такої форми підготовки кадрів і привернути увагу керівництва та громадськості до сприяння у навчанні таким студентам інституту [24, арк.10, 12].

І. С. Зеленюк дуже ретельно підбирав керівників факультетів і кафедр. Вже за перший рік роботи директор зробив низку призначень: деканом мовно-літературного та історичного факультету П. А. Цикру, а фізико-математичного – Б. В. Мелентьєва, завідувачами кафедр історії – І. Ф. Слизького, літератури – Є. М. Гінзбурга, марксизму-ленінізму – К. В. Маренка, математики – В. Я. Горошко, фізики – І. Я. Маліщук і ін. [47, с.105] У 1952 р. деканом історико-філологічного факультету став кандидат історичних наук П. С. Шилохвіст [10, арк.13].

У підборі викладацьких кадрів головними критеріями ректора виступали рівень кваліфікації, добросовісність, здатність і вміння працювати з людьми, систематично удосконалювати свій науково-теоретичний і методичний рівень. Він покладався, перш за все себе, своїх заступників і керівників кафедр. Для цього використовував різноманітні можливості та нагоди. Наприклад, добре володіючи інформацією про справи в системі загальної освіти, помітив і запросив на роботу досвідченого вчителя фізики І. В. Іваха, який до того ж пройшов фронтове загартування [42, с.158]. Як виявилось, у виборі кандидатури не помилився. З першого і до останнього дня роботи в інституті Іван Вікторович зарекомендував себе виключно з позитивного боку, пройшовши шлях від старшого викладача до заступника [директора, а впродовж 1967–1977 рр. ректора інституту, що гідно продовжив напрацювання свого попередника. Після цього ще тривалий час плідно завідував кафедрою методики викладання фізики [50, с.4].

У першій половині 1962 р. комісія Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти Української РСР перевіряла в інституті стан викладання та рівень засвоєння студентами суспільних наук, які перебували під пильним контролем партійних органів. З-поміж інших недоліків вказала на слабе кадрове забезпечення дисциплін філософської секції. Реагуючи на критику, І. С. Зеленюк звернувся до освітніх закладів з проханням допомогти з підбором викладачів згаданого профілю. Як наслідок, за пропозицією Кам'янець-Подільського районного відділу освіти викладачем інституту став

випускник Київського університету ім. Т. Г. Шевченка, директор Бакотської восьмирічної школи І. Й. Козак. У колективі відбулося його становлення від асистента до доцента та багаторічного проректора з навчальної роботи [43, с.190-191]. Ситуацію змінило на краще здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук через аспірантуру А. А. Грицюком, І. Й. Козаком і К. С. Константиновим. Тому практика направлення викладачів на навчання в аспірантурі себе повністю виправдала і знайшла своє закономірне продовження в наступні роки [47, с.120].

В кадровій роботі ректор використовував особисте листування з викладачами інших вищих навчальних закладів. У такий спосіб запросив на роботу досвідченого викладача вищої школи, кандидата фізико-математичних наук, доцента Чернівецького університету Л. О. Манакіна, кандидат історичних наук, доцента Ужгородського університету Л. А. Коваленка [56, с.170]. Працюючи майже чверть вікову д в інституті, Л. А. Коваленко не тільки першим захистив докторську дисертацію та отримав вчене звання професора, а й став фундатором кафедри, посів чільне місце у відновленні історичного факультету та відродженні кращих традицій науково-педагогічної діяльності [44, с.201]. Більше того, залишив багату наукову спадщину, що складається з ґрунтовних монографій і статей, які ґрунтуються на широкій документальній базі, різноманітних, у тому числі різномовних джерелах, котрі своїм змістом фактично ліквідували довголітню «білу пляму» в історіографії Східної та Центральної Європи.

Проблему кадрів доводилось вирішувати шляхом залучення до викладацької роботи [54, с.105] кращих учителів, головним чином випускників інституту. Зокрема, на умовах погодинної оплати до навчального процесу в інституті були залучені викладач шкільної графіки Г. А. Бойко, історики М. І. Дудников і Ю. Ф. Дробноход. Активно використовувався і прийом на викладацьку роботу із застосуванням випробувальних термінів [14, арк.87, 231, 426]. У числі тих, хто колектив поповнив колектив викладачів інституту в 1955–1966 рр., були авторитетні учителі: української мови – О. О. Чехівський, фізичної культури – А. Д. Босенко, М. П. Стефанцев, німецької мови – А. Л. Казимиров і Н. Є. Захарова, педагогіки – З. М. Варванець, із зарубіжної літератури І. Д. Коломієць, О. М. Рокаш і С. Г. Хохель, методики викладання історії і краєзнавства – Б. М. Кушнір.

Особливі сподівання І. С. Зеленюк покладав на виховання власних кадрів, пильно придивлявся до старшокурсників на предмет того, чи можна когось із них зорієнтувати на викладацьку роботу в рідному інституті. Відразу після закінчення інституту в різні роки були

залишені на викладацькій роботі фахівці історії В. Г. Кулаєв, математики – Г. В. Паньков і Л. В. Харабовська, В. Є. Солодка, фізики – А. П. Кучменко, музики – О. Д. Бец, фізичної культури – М. П. Мисів, С. М. Сінгаєвський і Е. Л. Левицький, української мови – П. Є. Ткачук. Після практичної роботи у закладах освіти в інститут повернулися випускники: фізик А. А. Криський, історик А. Ф. Суровий [13, арк.4], викладач фізичної культури О. С. Сінгаєвська [54, с.106]. І. С. Зеленюк зазначав, що всі вони виправдали покладені надії, тому залучення до викладання випускників стало традиційною нормою й практикується донині.

В роботі з підбору викладацьких кадрів І. С. Зеленюк опирався на завідувачів кафедрами, які щоденно спілкувалися з молоддю і краще володіли інформацією про обдарованих студентів. Як тільки виникали вакансії, вони без особливих труднощів вносили для їх заміщення кандидатури достойних випускників. Наприклад, у 1963 р. на викладацьку роботу був запрошений учитель історії в одній зі шкіл Жмеринського району Вінницької області А. Ф. Суровий. Анатолій Феодосійович сповна виправдав довір'я свого безпосереднього керівника і ректора інституту: і наполегливо займався підвищенням свого наукового фахового рівня, закінчив річну аспірантуру, успішно захистив кандидатську дисертацію, здобув учене звання доцента, чотири роки був заступником декана філологічного факультету, дванадцять років керував кафедрою історії КПРС і політекономії, а останні десятиліття працював доцентом кафедри історії України, маючи в доробку близько 200 праць [45, с.463, 466].

Формування висококваліфікованого та працездатного професорсько-викладацького складу залишалося одним із головних напрямків діяльності керівника інституту. Не було такого дня, щоб Іван Степанович кілька годин робочого часу не приділив кадровим питанням. Із кожним, хто оформлявся на роботу навіть із числа обслуговуючого персоналу), проводив співбесіди, виявляючи фахові та особистісні якості претендентів. У підборі кадрів брав до уваги професійно-педагогічний, науково-теоретичний і виховний професіоналізм працівників. У кожному викладачеві передусім цінував ділові і фахові якості, вміння та волю організувати себе, здатність виявляти наполегливість у досягненні успіху, рухатися до визначеної мети. Заохочував не стільки їх наполегливість, вміння та готовність виконувати команди [54, с.107] зверху, скільки діловитість, ініціативу, самостійність і творчий пошук. При цьому планку вимог підбирав персонально до кожного, а визначальною домінантою вважав

прагнення до самовдосконалення, готовність активно включитися в наукову роботу, писати і захищати кандидатські дисертації.

При цьому не обминав нагоди підкреслити співбесіднику, що в житті винятково важливо визначити, в якому напрямку рухатися, які ставити перед собою цілі і завдання. До того ж, керувався принципом: якщо працівник виробить мету самостійно, її досягнення не буде обтяжливим, а супроводжуватиметься почуттями радості та задоволення досягнутими проміжними і кінцевими результатами. Молодим викладачам обов'язково наголошував, що надійність і перспективу можна забезпечити лише в розвитку та змінах, що якщо хтось із них не ставить перед собою великої мети, він замість нагромадження скарбниці своїх знань і досвіду неминуче буде безпорадно дрейфувати в течіях і вітрах обставин життя, безрезультатно витратити дорогі цінні сили розуму. Навпаки, високі цілі і ясні наміри завжди відіграють роль руля для реалізації необмежених можливостей розуму, здібностей і обдарувань людини, допомагаючи їй рухатися в тому напрямі, який дає неодмінно позитивний результат. Мотивував своїх співбесідників до самостійного висновку про те, що кожна людина, а тим більше викладач вищого педагогічного навчального закладу, повинна мати фах, суголосний часові й життєвій мету, яка була би гідною самих великих зусиль.

Такі розмови з колегами, як правило, не закінчувалися однією зустріччю і, як правило, проводилися не в робочому кабінеті ректора. Нерідко вони проходили у скверах біля навчальних корпусів або по дорозі від одного до іншого. До відвертої розмови працівників, яким ще й не було тридцяти років, Іван Степанович часто [54, с.108] заохочував своєю коронною фразою: «Як справи, старий?», що означало з його боку глибоку повагу до підлеглого. Не тільки кабінет, а й квартира завжди була відчиненою для гостей. У ній панували діловитість, повага, шанобливе ставлення і затишок. Ось чому часто обговорення проблем інституту відбувалося в домашній обстановці, наповненій гостинністю дружини директора. Роботу в колективі І. С. Зеленюк завжди вибудовував так, щоб кожний працівник мав для користі справи свободу вибору дій і засобів. Був переконаний, що портретом її є результати її праці й тому краще робити мало, але доброго, ніж багато і поганого. Для нього не були властивими чванство, підвищена гордість і возвеличення. В часи, коли суворим випробуванням піддавалися такі фундаментальні цінності, як: свобода, людська гідність, демократичні основи співжиття тощо, він жодним кроком не заохочував доносів, нашіптування, підлабузництва,

лукавства, наклепництва і так званої «боротьби за справедливість», а, навпаки, рішуче їх відсікав. Саме тому при ньому і завдяки його зусиллям у колективі сформувався здоровий морально-психологічний клімат. Кожний, хто працював чи навчався в інституті, підкреслював це з гордістю. Цією рисою скоро стали жити не тільки викладачі, студенти, випускники, а й педагогічна громадськість і керівництво міста й регіону.

До працівників був не лише вимогливим, але й уважним. Добре знав про проблеми особистого життя кожного підлеглого. За критику, нерідко досить різку, ніхто на Івана Степановича не гнівався. Бо ж до членів колективу був справедливим, умів прощати недоліки та упущення. Мабуть, цим пояснюється той факт, що ледарі в інституті довго не затримувалися.

Відносини із підлеглими ректор незмінно будував на довірі та відповідальності за доручену справу. При ньому і з його зусиллями у колективі було відновлено процес відбору та оновлення кадрів, практику, відповідно до якої керівники підрозділів – заступники, декани факультетів, завідувачі кафедрами, рядові науково-педагогічні працівники брали на себе безпосереднє розв'язання назрілих завдань навчально-виховного процесу, розвитку [54, с.109] навчально-матеріальної бази, здійснення наукових досліджень. Цьому сприяло те, що з самого початку І. С. Зеленюк завоював репутацію керівника, для якого не було занять, взявшись за які він не був би здібним чи виявився не на своєму місці. Його визначальними рисами були такі морально-етичні якості, як чесність, справедливість, вимогливість, відповідальність, відкритість, ширість, порядність і скромність, поважне ставлення до кожного, володіння чудовим даром натхненно проникати у суть різноманітних справ, формулювати і доступно та переконливо висловлювати свої думки і, що не менш важливо, неодмінно будувати майбутнє колективу із завищеними задумами, орієнтирами та мірками, так би мовити, на виріст і в такий спосіб заряджати своїми ідеями та енергією підлеглих. Саме цей підхід дозволяв Іванові Степановичу діяти і рухатися вперед без застосування адміністративного тиску.

При обговоренні тих чи інших питань керівник інституту робив щоразу так, щоб учасники розмови могли висловити свою думку, показати власне бачення і ставлення до обговорюваних проблем. Намагався не командувати і розпоряджатися, а переконувати та вести за собою, не звалювати весь тягар завдань на когось, а брати на себе виконання найскладніших питань. В цьому не останню роль відігравало те, що у кожному слові і русі директора відчувалися сила і

впевненість у правоті справи, яку йому доручили. Грунтовний аналіз роботи Івана Степановича з формування корпусу викладачів засвідчує, що фахівці, які починали викладацьку кар'єру з самого низу, не тільки міцно вросли у колектив, а й наполегливо і цілеспрямовано підвищували свій теоретичний і методичний рівень, прокладаючи як собі, так і всьому інституту надійну перспективу. Враховуючи це, директор інституту спрямовував свою головну увагу саме на таких викладачів, проводячи з кожним із них індивідуальні бесіди про організацію їхнього фахового та наукового зростання [5, арк.488-494].

Звісно, мали місце кадрові помилки, вимушені перестановки співробітників, не завжди приємна критика, звільнення тощо. Більшість направлених Міністерством освіти України, запрошених, або обраних за конкурсом кандидатів наук зарекомендували себе з позитивного боку і добросовісно працювали в інституті задля підготовки педагогічних кадрів. Серед них особливо «виділялися кандидати історичних наук Л. О. Бондарев і В. Д. Демиденко та кандидати фізико-математичних наук В. Я. Горощко і В. М. Коновалов. Та через деякий час із різних причин, у тому числі за сімейними обставинами і станом здоров'я вони переїхали на роботу в інші міста. Приміром, доцента В. М. Коновалова через більш як три роки успішної науково-педагогічної діяльності Міністерство освіти УРСР направило у Вінницький учительський інститут [23, арк.23]. Із приїздом до Кам'янця-Подільського, Л. О. Бондарев розпочав активну роботу з написання кандидатської дисертації і в 1955 р. її захистив. Проте через кілька років звільнився за власним бажанням [21, арк.32, 41]. Доволі успішно склалося кар'єрне зростання Д. М. Цимбалюка та М. Д. Березовчука. Прибувши в інститут у 1953 р. на посаду завідувача кафедри марксизму-ленінізму, Д. М. Цимбалюк через рік захистив кандидатську дисертацію, а невдовзі здобув вчене звання доцента. Тож мав усі шанси на просування по службовій драбині в колективі. Ось чому в квітні 1957 р. Міністерство освіти України призначило його директором Луцького педагогічного інституту ім. Лесі Українки [11, арк.9, 18, 31, 35]. Замість нього І. С. Зеленюк завідувачем кафедри призначив кандидата історичних наук, доцента М. Д. Березовчука, який виявив глибокий професіоналізм і вміння працювати з людьми і цілеспрямовано займався докторською дисертацією. Цілком зрозуміло, що його якісну роботу та активну життєву позицію помітили в Міністерстві освіти України й у грудні 1963 р. призначили ректором Уманського педінституту [12, арк.28].

У 1956–1964 рр. завідувачем кафедри російської літератури працював кандидат філологічних наук Є. Ю. Сокрутенко. Активно

займався докторською дисертацією. Проте в 1964 р. звільнився у зв'язку з переходом на роботу в інший вищий навчальний заклад [19, арк.15, 35, 37]. В різні роки залишили роботу в інституті В. Я. Горошко, П. С. Шилохвіст, О. О. Бойко, Р. П. Ростікус та інші. Тому ректору довелось підбирати нових керівників підрозділів. Причиною звільнень з роботи кандидатів наук Г. П. Антошечкіна і Є. І. Королькової стали побутові негаразди. За зловживання спиртним і хуліганські вчинки (можливо, їх спричинили отримані на війні три поранення і дві контузії) був звільнений з посади М. Я. Слезко [24, арк.16, 28, 47], за недисциплінованість, безвідповідальність і розвал роботи кафедри – К. В. Маренко [8]. За халатність, незадовільне керівництво колективом кафедри і самоусунення від координації науковою темою [20, арк.5, 18; 34] колеги виявили недовір'я завідувачу кафедри І. Г. Оплаканському [15, арк.44]. Але він не зробив належних висновків і не змінив на краще ставлення до викладацьких обов'язків й у червні 1965 р. не був обраний доцентом кафедри на наступні роки [6, арк.358]. І. С. Зеленьку нічого іншого не залишилося, як звільнити такого працівника з роботи. Через безвідповідальне ставлення до своїх обов'язків і поведінку, несумісну зі статусом викладача довелось розпрощатися з кандидатом історичних наук Г. І. Яворським.

Роботу з викладацькими кадрами ускладнювали часті структурні зміни, які проводилися згори. Особливо це стосувалося скорочення спеціальностей і кафедр. Якщо в 1952–1953 навчальному році їх налічувалося 14, то у 1955 р. – лише до 10 [46, с.21], що болісно позначилося викладачах і колективі загалом, особливо коли в 1956 р. на історико-філологічному факультеті закрили історичний відділ [49, с.18], а студентів перевели до Станіславського педагогічного інституту. На щастя, верх взяла динаміка зростання: в 1966 р. вже функціонувало 15 кафедр і предметних комісій [54, с.115].

Випробуваним методом забезпечення висококваліфікованими викладацькими кадрами стало їх обрання за вимогами інструкції «Про порядок заміщення посад професорсько-викладацького складу, наукових працівників у вищих навчальних закладах» [7, арк.81]. Це підвищувало відповідальність, спонукало до більш якісної роботи і підвищення кваліфікаційного рівня. Конкурси стосувалися всіх завідувачів кафедри і викладачів. Наприклад, у квітні 1963 р. за конкурсом були обрані завідувачі кафедр історії та російської мови і літератури та 16 доцентів, старших викладачів і асистентів [15, арк.116]. Конкурси проводилися, коли викладачі закінчували в аспірантуру, захищали кандидатські і докторські дисертації, або коли

стаж їх роботи складав 5, 10, 20 років і на високому рівні читали лекційні курси й цим забезпечували кар'єрне зростання.

Дієвим методом підвищення фахового та науково-методичного рівня викладачів було присвоєння їм вчених звань. Першому його присвоїли у 1950 р. К. В. Маренку, другому в 1952 р. – Г. С. Роздимасі. Третім доцентом у 1954 р. став І. С. Зеленюк. Вслід за ними доцентське звання здобули М. Ф. Александра, К. С. Баценко, С. І. Білецький, О. О. Бойко, О. І. Брицина, М. Я. Брицин, І. С. Винокур, Є. М. Гінзбург, І. Ю. Гнатенко, В. М. Голев, В. П. Житкевич, І. В. Івах, Г. Н. Литвиненко, Н. Г. Литовченко, О. Ф. Осетров, Ф. А. Петляк, І. Ф. Роздобудько, І. Ф. Слизький, Є. Ю. Сокрутенко, О. Д. Степенко, В. І. Тищенко, М. М. Хмелінський і Д. М. Цимбалюк, П. Ф. Щербина. Справжньою подією стало присвоєння у 1966 р. професорського звання завідувачу кафедри Л. А. Коваленку [51, с.12].

Для підтримання належного фахового стану викладачів ректор вивчав систему діяльності провідних університетів і педагогічних інститутів й відряджав для цього підлеглих, запозичуючи, акумулюючи та запроваджуючи кращий досвід у роботі ректорату, деканатів і кафедр. Позитивні напрацювання забезпечували постійно діючий семінар, де розглядали складні теоретичні питання з філософії, історії, літератури, інших наук і участь у роботі спецсемінару, який функціонував в інституті.

Чи не найбільшу увагу ректор приділяв розвитку навчально-матеріальної бази інституту загалом і кожного факультету та спеціальності зокрема. Для цього доводилося використовувати всі можливі варіанти і найменші шанси. У 1949 р. навчальна база поповнилася просторим 3-поверховим приміщенням у Старому місті, який майже 15 років слугував головною базою інституту. В 1953 р., завдяки клопотанням ректора на баланс закладу передали стадіон. Реконструйований за два роки він став не тільки важливою ланкою підготовки фахівців фізичної культури, організації навчально-тренувальних занять і спортивних змагань, а й окрасою міста та центром проведення різноманітних свят. У 1956 р. навчальну базу інституту вдалось поповнити 2-поверховим приміщенням із флігелем й садом по вулиці Гагаріна закритого педагогічного училища. В першому з них розмістили факультет фізичної культури, а другий переобладнали під студентський гуртожиток. Справжнім проривом у зміцненні навчально-матеріальної бази стало завершення відбудови та реконструкції (з добудовою четвертого поверху) в 1963 р. колишнього будинку університету та інституту народної освіти по вулиці Московській (нині – головний корпус по вулиці І. Огієнка). В ньому

розмістили фізико-математичний, історико-філологічний факультети і факультет фізичної культури. Натомість, відкритий у 1960 р. факультет педагогіки і методики початкового навчання перейшов у корпус по вулиці Гагаріна., в корпусі по вулиці К. Маркса, 10 (тепер – Татарська, 14) розмістили заочний відділ, загальнонауковий факультет, окремі лабораторії і майстерні фізико-математичного факультету та бібліотеку [47, с.115-116].

Одним із пріоритетних напрямків його організаційно-управлінської роботи було кадрове забезпечення інституту. Тому вже в перші роки діяльності зусиллями ректора вдалося створити і згуртувати колектив викладачів, то в наступні головною стала організація написання та захисту ними кандидатських, а з початку 60-х рр. – і докторських дисертацій. Наприкінці 40-х рр. дисертаційними дослідженнями займалося трохи більше третини, то на початку 60-х рр. – майже половина викладачів, у тому числі 7 осіб докторськими роботами. Заслугою ректора стало створення здорового морально-психологічного клімату. Кількісні та якісні зміни у викладацькому складі дозволяли удосконалювати їх підготовку і нарощувати темпи й обсяги науково-дослідної роботи [54, с.119].

В діяльності ректора чи не щоденної уваги вимагав розвиток навчально-матеріальної бази інституту загалом і кожного факультету та спеціальності зокрема. Як наслідок багатолітніх зусиль, у 1949 р. інститут здобув 3-поверхове приміщення в Старому місті, що слугувало головною базою закладу майже 15 років. У 1956 р. навчальну базу було поповнено 2-поверховим будинком із флігелем по вул. Гагаріна, 47, а в 1963 – відбудованим і реконструйованим приміщенням університету по вул. Московській, 61. В 1953 р. інститут отримав стадіон прикордонників, який після дворічної реконструкції став важливою ланкою навчального процесу, організації змагань і проведення свят. Водночас біля навчального корпусу в Старому місті були добудовані лабораторія електротехніки і машинний зал. Упродовж 1947–1948 рр. було повернуте 4-поверхове приміщення гуртожитку по вул. Ленінградській, 64, що дозволило на певний час вирішити житлове питання студентів, а в січні 1966 р. завершено будівництво студентського гуртожитку по Проспекту Леніна [35]. В 1950 р. він домігся виділення коштів й організував відбудову та реконструкцію 2-поверхового будинку по вул. Ленінградській, 31, де поселили сім'ї викладачів. У такий самий спосіб 1958 р. було споруджено і обладнано спортивно-оздоровчий табір в парку колишнього графського маєтку на околиці приміського с. Голосків під назвою «Юність» на 110 місць [54, с.162-163].

За ректорської каденції І. С. Зеленюка вдалось досягти значних змін у налагодженні й структурній перебудові навчально-виховного процесу, розширенні переліку спеціальностей і забезпеченні навчального процесу. Якщо в на початок 1947 р. значною мірою формально функціонувало три факультети – історичний, мовно-літературний і фізико-математичний, то в 1949 р. було відкрито факультет фізичного виховання, у 1950 р. – факультет підготовки вчителів початкових класів [57, с.45]. До заслуг І. С. Зеленюка належить створення в структурі заочного навчання загальнонаукового факультету з відділеннями української мови і літератури, російської мови і літератури, математики, історії іноземної мови, романо-германських мов, і літератури, бібліотекознавства і бібліографії, журналістики та юриспруденції. За роки його керівництву контингент студентів зріс із 302 на денній і 813 на заочній формах навчання в 1947 р. до 1325 на денній і 1539 заочній формах й 827 – на загальнонауковому факультеті.

І. С. Зеленюк був не тільки талановитим керівником, а й високопрофесійним істориком, який вмів поєднував управлінську і викладацькою діяльність й систематично та послідовно займався науково-дослідною роботою. Його лекції і семінарські заняття початку як старшого викладача, після захисту кандидатської дисертації і здобуття вченого звання доцента, а згодом і завідувача кафедри історії СРСР і УРСР з провідних навчальних дисциплін відзначалися глибиною наукової розробки, високим ідейно-теоретичним рівнем і сприймалися з великим інтересом. Він подавав особистий приклад у науковій діяльності, одним із перших захистивши кандидатську дисертацію й здобувши вчене звання доцента, дослідника історії та краєзнавства. Його зусиллями в 1952–1965 рр. побачили світ 12 томів «Записок Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту», які стали концентричним доробком учених, в тому числі й ректора [57, с.45].

Лише активні, цілеспрямовані, самовіддані люди можуть покращити ситуацію. І. С. Зеленюк був надзвичайно активною людиною. Він не тратив жодної хвилини на сумніви і страх, бо вбачав смисл життя в тому, щоб бути корисним для інших людей, наповнювати їх великим духовним змістом. Своєю 20-літньою ректорською діяльністю Іван Степанович не тільки визначив орієнтири в системі життєдіяльності інституту, а й зумів відреагувати на винятково складні імпульси тодішньої епохи та невтомною працею разом із усім колективом забезпечив істотні післявоєнні зрушення в усіх напрямках функціонування очоленого ним закладу, що дозволило

по-справжньому осучаснити його академічне обличчя з українським духом. Нажаль, раптова смерть 5 грудня 1966 р. закінчила цілу епоху в історії Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту. Проте сила і точність його акцентів не втрачають свого значення вже понад півстоліття. Адже цим було закладено надійний фундамент для нових досягнень і структурних змін аж до набуття статусу національного університету. Завдяки цьому його харизматична особистість та ім'я назавжди залишилося на скрижальях його історії.

Список використаних джерел і літератури

1. Державний архів Хмельницької області. ФП-487. Оп. 6. Спр. 129.
2. Кам'янець-Подільський міський архів. Ф. 302. Оп. 10. Спр. 11.
3. Архів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (Далі – Архів Кам'янець-Поділ нац. ун-ту ім. І. Огієнка). Ф. Р.302. Оп. 1. Спр. 3.
4. Архів Кам'янець-Поділ нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Ф. Р.302. Оп. 1. Спр. 13.
5. Архів Кам'янець-Поділ нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Ф. Р.302. Оп. 1. Спр. 98.
6. Архів Кам'янець-Поділ нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Ф. Р.302. Оп. 1. Спр. 181.
7. Архів Кам'янець-Поділ нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Ф. Р.302. Оп. 1. Спр. 200.
8. Архів Кам'янець-Поділ нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Ф. Р.302. Оп. 1ос. Спр. 47.
9. Архів Кам'янець-Поділ нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Ф. Р.302. Оп. 1ос. Спр. 146.
10. Архів Кам'янець-Поділ нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Ф. Р.302. Оп. 1ос. Спр. 286.
11. Архів Кам'янець-Поділ нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Ф. Р.302. Оп. 1ос. Спр. 146.
12. Архів Кам'янець-Поділ нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Ф. Р.302. Оп. 2. Спр. 7.
13. Архів Кам'янець-Поділ нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Ф. Р.302. Оп. 2. Спр. 118.
14. Архів Кам'янець-Поділ нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Ф. Р.302. Оп. 2. Спр. 138.
15. Архів Кам'янець-Поділ нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Ф. Р.302. Оп. 2. Спр. 148.

16. Архів Кам'янець-Поділ нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Ф. Р.302. Оп. 2. Спр. 166.
17. Архів Кам'янець-Поділ нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Ф. Р.302. Оп. 2ос. Спр. 97.
18. Архів Кам'янець-Поділ нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Ф. Р.302. Оп. 2ос. Спр. 148.
19. Архів Кам'янець-Поділ нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Ф. Р.302. Оп. 2ос. Спр. 157.
20. Архів Кам'янець-Поділ нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Ф. Р.302. Оп. 3. Спр. 14.
21. Архів Кам'янець-Поділ нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Ф. Р.302. Оп. 3. Спр. 22.
22. Архів Кам'янець-Поділ нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Ф. Р.302. Оп. 3. Спр. 70б.
23. Архів Кам'янець-Поділ нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Ф. Р.302. Оп. 3. Спр. 102.
24. Архів Кам'янець-Поділ нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Ф. Р.302. Оп. 3. Спр. 107.
25. Архів Кам'янець-Поділ нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Ф. Р.302. Оп. 3. Спр. 183.
26. Архів Кам'янець-Поділ нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Ф. Р.302. Оп. 5. Спр. 10.
27. Архів Кам'янець-Поділ нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Ф. Р.302. Оп. 26п. Спр. 12.
28. Архів Кам'янець-Поділ нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Ф. Р.302. Оп. 26п. Спр. 47.
29. Архів Кам'янець-Поділ нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Ф. Р.302. Оп. 26п. Спр. 48.
30. Архів Кам'янець-Поділ нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Ф. Р.302. Оп. 26п. Спр. 55.
31. Архів Кам'янець-Поділ нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Ф. Р.302. Оп. 26п. Спр. 59а.
32. З історії нашого інституту // Радянський студент. 1957. 7 листопада.
33. На підвищення кваліфікації // Радянський студент. 1965. 11 березня.
34. Скорський М. Кафедра педагогіки і школа // Радянське Поділля. 1962. 25 грудня.
35. Студентське новосілля // Радянський студент. 1966. 10 лютого.

36. Артикуца Н., Гончаров В., Суровий А. Брицин Михайло Акимович // Кам'янець-Подільський державний університет в особах Кам'янець-Подільський : Оіом, 2003. Т. 1. С. 580-589.

37. Баженов Л. В. Іон Ізраїлович Винокур // Кам'янець-Подільський державний університет в особах Кам'янець-Подільський : Оіом, 2003. Т. 1. С. 67-80.

38. Гавришук А. П. Вайнтруб Семен Єфремович // Кам'янець-Подільський державний університет в особах Кам'янець-Подільський : Оіом, 2003. Т. 1. С. 55-61.

39. Гавришук А. П. Грицюк Анатолій Антонович // Кам'янець-Подільський державний університет в особах Кам'янець-Подільський : Оіом, 2003. Т. 1. С. 110-114.

40. Гавришук А. П. Євгенія Мойсеївна Гінзбург // Кам'янець-Подільський державний університет в особах Кам'янець-Подільський : Оіом, 2003. Т. 1. С. 93-101.

41. Гавришук А. П. Іван Федорович Слизький // Кам'янець-Подільський державний університет в особах Кам'янець-Подільський : Оіом, 2005. Т. 2. С. 466-472.

42. Гавришук А. П. Іван Вікторович Івах // Кам'янець-Подільський державний університет в особах Кам'янець-Подільський : Оіом, 2003. Т. 1. С. 157-163.

43. Гавришук А. П. Іван Йосипович Козак // Кам'янець-Подільський державний університет в особах Кам'янець-Подільський : Оіом, 2003. Т. 1. С. 189-199.

44. Доктори наук, професори факультет Кам'янець-Подільського національного університету : довідково-бібліографічне видання /[уклад.: І. М. Конет, В. С. Прокопчук]. Кам'янець-Подільський : Вид-во Абетка-Сві т, 2013. 512 с.

45. Завальнюк О. М. Анатолій Феодосійович Суровий // Кам'янець-Подільський державний університет в особах Кам'янець-Подільський : Оіом, 2003. Т. 1. С. 459-471.

46. Завальнюк О. М., Комарницький О. Б. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (1918–2008): Історичний нарис. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2008. 296 с.

47. Кам'янець-Подільський державний університет: минуле і сьогодення. Кам'янець-Подільський : Оіом, 2003. 408 с.

48. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. Київ : ТОВ «Вид-во Логос Україна», 2008. 199 с.

49. Копилов С. А., Газін В. В. Історичний факультет Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: історичний нарис. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2008. 76 с.

50. Копилов С. А., Конет І. М. Іван Вікторович Івах: штрихи до біографії (вступне слово) // Іван Вікторович Івах: очима учнів і колег (до 100-річчя від дня народження): матер. круглого столу 30 січня 2018 р. /ред. кол.: С. А. Копилов (голова) та ін. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка. 2018. С.4.

51. Копилов С. А., Степанков В. С. Леонід Антонович Коваленко : вчений, педагог, особистість. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2008. 192 с.

52. Совтисік Д. Д., Суровий А. Ф. Литовченко Надія Григорівна // Кам'янець-Подільський державний університет в особах. Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2005. Т. 2. С. 286-290.

53. Ткачук П. Є. Грипас Надія Яківна // Кам'янець-Подільський державний університет в особах. Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2005. Т. 2. С. 89-98.

54. Філінюк А. Г. Життя віддане справі: трудова, громадська та науково-педагогічна діяльність Івана Степановича Зеленюка: історичний нарис. Кам'янець-Подільський : Аксіома. 2008. 332 с.

55. Філінюк А. Г. Іван Степанович Зеленюк // Кам'янець-Подільський державний університет в особах. Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2003. Т. 1. С. 141-156.

56. Філінюк А. Г. Леонід Антонович Коваленко // Кам'янець-Подільський державний університет в особах. Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2003. Т. 1. С. 168-184.

57. Філінюк А. Г. 100 років від дня народження Івана Степановича Зеленюка // Календар знаменних дат Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2018. С. 45-46.

58. Філінюк А. Г. Яскравий слід видатного педагога і талановитого вченого // Освіта, наука і культура на Поділлі. Збірник наук. праць. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2007. Т. 9 : Матер. п'ятого круглого столу «Культура, освіта і просвітницький рух на Поділлі». С. 3-15.

Anatoly Filiniuk

**Rector's activity by I. Z. Zeleniuk in Kamianets-Podilsky:
postwar changes and modernization of the state pedagogical
institute (1946–1966)**

In the article, based on the analysis and comprehension of the complex of sources and literature, the almost 20-year multifaceted activity of Ivan Stepanovych Zeleniuk, the director (rector) of the Kamianets-Podilsky state pedagogical institute, has been characterized. This activity left a significant

mark on the tables of the history. It was noted that he occupied the post of director in January 1947 in the absence of a proper training material base and a qualified teaching staff, which was explained by almost total loss of lecturers, huge destruction and material damage during the Second World War, as well as the allocation of scanty funds to overcome such problems. In addition, the moral and political situation in the country was extremely complicated due to the new wave of Stalin's cult of personality and the imposition of ideological dogmas and total control over citizens and the intensification of the onset of Stalinism in Ukrainian spirituality and culture.

It was emphasized that the new leader immediately identified the priority directions of the institution's functioning and aimed at their implementation the status of the deputy of the Supreme Soviet of the USSR, the authority and the rich experience of management and public activity. Due to the special care of the professional growth and a number of measures taken to stimulate lecturers to complete the examinations of the candidate's degree, postgraduate study, creative vacations, lengthy internships, etc. during the 1940–1960's, the number of lecturers was increased by 5 times, and solid, hard-working, a highly professional team of 2 doctors of sciences, professors and about 40 candidates of sciences, associate professors was formed. The main criteria for working with lecturers were the level of qualification, honesty, ability to work with people, to improve systematically their scientific-theoretical and methodological level. I. S. Zeleniuk was always building up the work so that each employee had the freedom to choose the actions and means for the general benefit. It was important to create a healthy moral and psychological climate in the team, to build relationships in trust, to identify the initiative and readiness of workers to take responsibility.

The important changes occurred in the structure of the institution.. The historical, linguistic-literary and physical-mathematical faculties supplemented faculties of physical education, preparation of teachers of elementary school and general faculty. The transformation in 1948 of the teacher's institute into a pedagogical with a 4-year term of education became a key event.

It was emphasized that the rector paid the greatest attention to the development of the institute's educational and material resources. Due to his many years of efforts in 1949, the institute received the 3-storeyed building in the Old City, in 1953 the stadium of border guards, in 1956 the 2-storeyed house with the annex on Gagarin str., 47, in 1963 reconstructed and completed building of the university on Moscovska str., 61, the laboratory of electrical engineering and the machine room. In 1947–1948

the 4-storeyed hostel was re-opened on the Leningradska str., 64 and in January 1966, a student dormitory was constructed on Lenin Prospekt.

I. S. Zeleniuk is described as a talented leader who was skillfully and professionally engaged in teaching and research work. He was a senior lecturer, associate professor, head of the Department of History of the USSR and the Ukrainian SSR. His lectures and seminars on leading academic disciplines were characterized by a depth of scientific development, a high ideological and theoretical level, and were perceived with great interest. He gave a personal example in scientific activity, one of the first defended the candidate's thesis and obtained the academic title of associate professor, researcher of history and local studies.

The conclusion is substantiated that during the 20-year rector's activity of I. S. Zeleniuk the significant post-war changes and actual modernization of the state pedagogical institute took place.

Key words: *Ivan Stepanovych Zeleniuk, director, rector, Kamianets-Podilsky teachers' institute, state pedagogical institute, professorial teaching staff, teaching and material base, faculties, specialties, scientific activity.*

Одержано 15 січня 2018 року

УДК 378.4.091.113(477.43-21)(092)

О.Б. Комарніцький

Доцент І. В. Івах на чолі Кам'янець-Подільського педінституту: зростання авторитету вишу (1966-1977 рр.)

У статті йдеться про життєвий і творчий шлях колишнього ректора Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту (1967-1977 рр.), доцента, кандидата фізико-математичних наук, кавалера бойових орденів і нагород за трудові досягнення Івана Вікторович Іваха. Автор проаналізував історіографічний доробок вчених, які вивчали його діяльність. Показано його освітній рівень, фронтові будні, розповідається про про вчительську діяльність у перші післявоєнні роки. Частина дослідження присвячена роботі Івана Вікторовича на посадах викладача, завідувача кафедри, заступника директора по навчальній і